

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Το πλαίσιο του διαλόγου

2. Στοιχεία μεθοδολογίας: Η επιλογή των σχολικών μονάδων

3. Διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας

4. Ερευνητικά εργαλεία

5. Περιορισμοί

1. Το πλαίσιο του διαλόγου

Οι σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμών και οι αλλαγές που αυτές επέφεραν κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών στη χώρα μας, αλλά και στον κόσμο, τροποποίησαν και τους όρους υπό τους οποίους διεξάγεται ο επιστημονικός διάλογος για την ετερότητα. Παρατηρούμε ότι, από το τέλος της δεκαετίας του 1980 μέχρι και σήμερα, υπάρχει έντονο ενδιαφέρον του επιστημονικού κόσμου, και ιδιαίτερα των κοινωνικών επιστημόνων, για τη διαχείριση των διαφόρων πολιτισμικών ταυτοτήτων που αναδύονται στο πλαίσιο των κάποτε νεωτερικών κοινωνιών. Η εκπαίδευση δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από τις νέες συνθήκες, τη στιγμή μάλιστα που το σχολείο θεωρείται –και όχι άδικα– σημαντικός χώρος για τη διαμόρφωση και την ενδυνάμωση της ταυτότητας ή, αντίθετα, για την «απώλεια» καίριων ταυτοτικών χαρακτηριστικών.

Ο διάλογος για τη διαχείριση της ετερότητας έχει οδηγήσει στη διατύπωση συγκεκριμένων θεωρητικών σχημάτων –κάποιοι επιστήμονες του χώρου τα ονομάζουν *μοντέλα*– για το πώς μπορούμε να χαράξουμε συγκεκριμένες εκπαιδευτικές στρατηγικές προκειμένου οι μαθητές με πολιτισμικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από τα κυρίαρχα να μπορούν να ενταχθούν αποτελεσματικότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα, δίχως η ιδιαιτερότητά τους να υπονομεύει την εξέλιξή τους, τη σταδιοδρομία τους και εν τέλει την ευτυχία τους¹. Τα τελευταία χρόνια, η πρόταση που φαίνεται να επικρατεί και να «νομιμοποιείται» στη συνείδηση των ευρωπαϊκών λαών είναι αυτή της *διαπολιτισμικότητας*, υπό την έννοια της αποδοχής της ετερότητας του άλλου και της δημιουργίας προϋποθέσεων διαλόγου και αμοιβαίας κατανόησης, σύμπραξης και δράσης. Ταυτόχρονα παρατηρείται μια μετακίνηση από την αρχή του «*αίματος*» (*jus sanguinis*) προς την αρχή του «*εδάφους*» (*jus soli*) όσον αφορά την απόκτηση της ιδιότητας του πολίτη, γεγονός που υπογραμμίζει την πολιτική σημασία της ένταξης και συμμετοχής των ατόμων σε ευρύτερες κρατικές συλλογικότητες, δίχως η ιδι-

1. Σχετικά με τα μοντέλα διαχείρισης της ετερότητας βλ. και Γεωργιογιάννης (1997), Γκόβαρης (2001), Μάρκου (1996) και Νικολάου (2000).

αίτερη ταυτότητά τους να αποτελεί εμπόδιο σ' αυτή τη διαδικασία.

Ο συγκεκριμένος κοινωνικός και επιστημονικός διάλογος διεξάγεται, όπως προαναφέρθηκε, με αφορμή την έξαρση του μεταναστευτικού ρεύματος προς τη χώρα μας αλλά και προς την Ευρώπη. Επειδή οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες από την υποδοχή χιλιάδων μεταναστών είναι ακόμη νωπές, από τον διάλογο δεν απουσιάζουν η πολεμική και η ιδεολογική αντιπαράθεση. Συχνά περισσεύουν τα «εύπεπτα» λαϊκιστικά επιχειρήματα, που επενδύουν στον φόβο για την εθνική αλλοτρίωση και την οικονομική παρακμή. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο επιστημονικός λόγος υποχωρεί, δίνοντας τη θέση του σε αντικρουόμενα –και με ελάχιστη επιστημονική τεκμηρίωση– πολιτικά(ντικά) επιχειρήματα. Η επίκληση στην επιστημονική νηφαλιότητα και η μελέτη της υπάρχουσας εμπειρίας (της ελληνικής, όπως και της διεθνούς) είναι δυνατόν να συνδράμουν στην αποτελεσματικότερη διαχείριση της σημερινής κατάστασης, η οποία μπορεί να φαίνεται, αλλά τελικά ίσως δεν είναι και τόσο πρωτόγνωρη.

Η Ελλάδα δεν πρωτοσυνάντησε την ετερότητα με την είσοδο των μεταναστών σ' αυτήν. Παρά την αξιοσημείωτη γλωσσική και πολιτισμική ομοιογένεια του ελληνικού λαού², η χώρα μας υπήρξε συχνά τόπος υποδοχής προσφυγικών (κυρίως) πληθυσμών μέσα από μια πολυκύμαντη ιστορική διαδρομή. Οι πληθυσμοί αυτοί δεν ήταν όλοι τους ελληνικής καταγωγής. Το ζήτημα της ένταξης, της ενσωμάτωσης ή της «αφομοίωσής» τους δεν συζητιέται συχνά. Θα μπορούσε ωστόσο να φωτίσει αρκετά σημεία του διαλόγου που διεξάγεται σήμερα, ειδικά σε θέματα εκπαίδευσης, αξιοποιώντας το ως παράδειγμα –όχι κατ' ανάγκη θετικό– για την αντιμετώπιση και της σημερινής κατάστασης.

Στη γεωγραφική περιοχή που σήμερα προσδιορίζεται ως ελληνική επικράτεια κατοικούσαν εδώ και αιώνες πληθυσμοί αρμενικής καταγωγής. Η πλειονότητα των Αρμενίων που ζουν στη χώρα μας όμως ήλθαν ως πρόσφυγες μετά τον Μικρασιατικό Πόλεμο, μαζί με τους Έλληνες των μικρασιατικών παραλίων και του

2. Ως αποτέλεσμα, θα πρέπει να το τονίσουμε, μιας μακράς «εθνοποιητικής» διαδικασίας στην οποία σπουδαίο ρόλο έπαιξε η εκπαίδευση.

Πόντου. Διωγμένοι από το καθεστώς των Νεότουρκων και έχοντας ήδη υποστεί μια βάρβαρη Γενοκτονία, διατήρησαν επί δεκαετίες την προσδοκία της επιστροφής. Ταυτόχρονα οργανώθηκαν σε κοινότητες, ανέπτυξαν δεσμούς με αντίστοιχες παροικίες της Διασποράς και προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα αρμένικο εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο θα επέτρεπε τη διατήρηση της γλώσσας, της κουλτούρας και της εθν(ο)τικής συνείδησης από τις νεότερες γενιές των Αρμενίων.

Το αποτέλεσμα είναι ότι κατά τη διάρκεια αυτών των δεκαετιών οι Αρμένιοι της Ελλάδας ανέπτυξαν ένα ιδιαίτερο σύστημα κοινωνικής και εκπαιδευτικής οργάνωσης, το οποίο μέχρι και σήμερα –ιδιαίτερα το εκπαιδευτικό μέρος– δεν έχει ερευνηθεί σχεδόν καθόλου³. Υπάρχουν ωστόσο δύο σημεία στην αρμένικη εκπαίδευση τα οποία παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον και αξίζουν συστηματική επιστημονική διερεύνηση. Το πρώτο είναι η προσπάθεια διατήρησης της ιδιαίτερης πολιτισμικής και εθνοτικής ταυτότητάς τους. Το δεύτερο είναι το σύστημα δίγλωσσης εκπαίδευσης⁴ που έχουν αναπτύξει και εξελίξει κατά τη διάρκεια των δεκαετιών της παραμονής τους στην Ελλάδα και το οποίο ενισχύεται από την επαφή και τη συνεργασία με αντίστοιχα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Διασποράς. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της αρμένικης εκπαίδευσης είναι η στενή εξάρτησή του από πολιτικούς και εκκλησιαστικούς φορείς της Διασποράς. Υπ' αυτή την έννοια τα

-
3. Σημειώνουμε την αδημοσίευτη διατριβή της Π. Αντωνίου (1995) με θέμα την κοινωνική οργάνωση της αρμένικης παροικίας του Νέου Κόσμου (Δουργουτίου) στην Αττική. Πρόκειται για μια κυρίως ανθρωπολογική προσέγγιση. Επίσης, το (εξαντλημένο) έργο του Σ. Αγαμπατιάν σχετικά με την οργάνωση των αρμένικων σχολείων. Πρόκειται για μια ιστορική προσέγγιση, η οποία είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και βοήθησε πολύ στη δική μας εργασία. Τέλος, συστηματικά με τους Αρμένιους και με την οργάνωση της αρμένικης παροικίας –ειδικά με την περίπτωση της Θεσσαλονίκης– έχει ασχοληθεί και δημοσιεύσει ο καθηγητής του ΑΠΘ Ι. Χασιώτης. Η προσέγγισή του είναι ιστορική, κοινωνική και πολιτιστική. Το βιβλίο του Ι. Χασιώτη (1999), *Οι Αρμένιοι της Ελλάδας* (Θεσσαλονίκη: Τροχαλία), είναι επίσης εξαντλημένο.
 4. Με τη δίγλωσση εκπαίδευση των Αρμενίων έχουμε ασχοληθεί και στο παρελθόν, με ανακοίνωσή μας σε επιστημονικό συνέδριο και σχετική αρθρογραφία (Νικολάου, 2003β).